

ENERGETIKOS GRĖSMĖS IR SAUGUMO STIPRINIMO UŽDAVINIAI

ČESLOVAS VYTAUTAS STANKEVIČIUS

Vargu, ar kas ginčytų, kad šiandien energetinis saugumas yra ne tik nacionalinės, bet ir tarptautinės reikšmės viešasis interesas. Todėl energetikos strategija ir politika neturi būti vien riboto energetikų ir politikų rato diskusijų ar sprendimų objektas. Reikia, jog energetinio saugumo problemos ir jų sprendimo būdai būtų plačiai aptariami visuomenėje, jos gerai suprantami, o valdžios veiksmai atitinkamai vertinami ir prižiūrimi, kad viešąjį interesą neužgožtų žinybiniai ar kitokie interesai.

Ignalinos atominės elektrinės uždarymas 2009 m. ir palaipsniui didėsiantis nuosavų elektros energijos pajėgumų trūkumas gali padaryti Lietuvą labai priklausomą ir nuo elektros energijos importo iš Rusijos.

Kaip šiandien suprantamas energetinis saugumas?

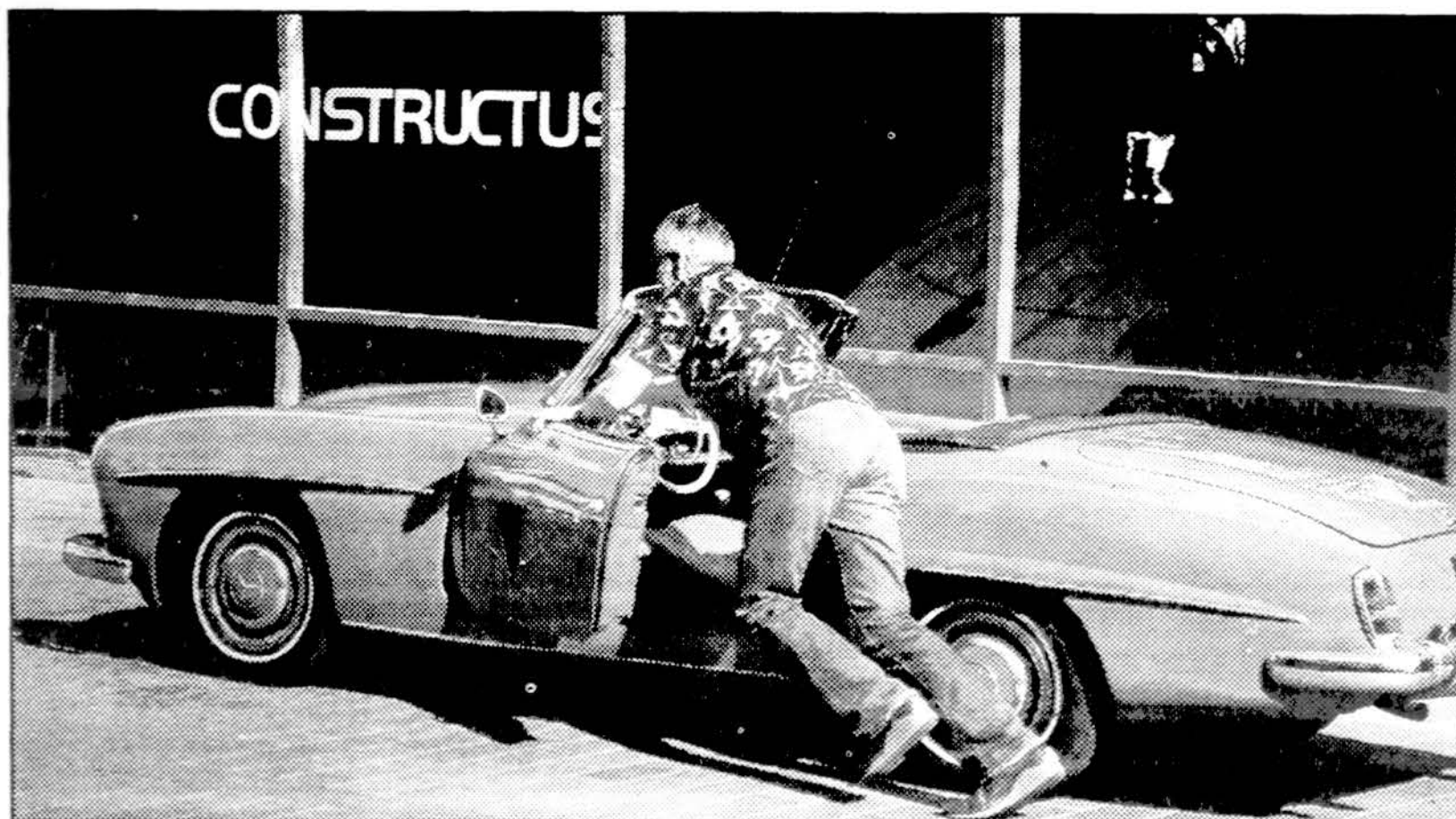
Energetinio saugumo sampratos turiniui paprastai skiriami ištisi straipsniai ir studijos. Šiame pranešime apsiribokime vos vienu kitu sampratą apibūtinančiu brūkšniu.

Energijos išteklius importuojančiose ir vartojančiose šalyse energetikos saugumas suprantamas, kaip „tiekimu saugumas“, t.y. tiekimo patikimumas ir energijos prieinamumas priimtinomis kainomis. Jis suprantamas ne tik kaip pastovaus energijos išteklių tiekimo garantijos, bet ir kaip apsauga nuo monopolinių tiekėjų kainų dikto, nesant rinkos konkurencijos sąlygų. Todėl energetinio saugumo sąvoka pabrėžia energijos išteklių tiekimo įvairovės (diversifikacijos), tranzito laisvės ir konkurencijos vientisoje tarptautinėje rinkoje svarbą bei energetinio saugumo sistemos sukūrimo būtinybę. Energetinio saugumo samprata taip pat apėmia proporcingą paklausai tradicinių ir atsinaujinančių energijos šaltinių plėtrą bei energijos vartojimo efektyvumą.

Tuo tarpu pagrindinė tradicinių energijos išteklių eksportuotoja Rusija energetinio saugumo sampratoje akcentuoja „saugią paklausą“, t.y. ilgalaikės paklausos iš anksto nustatytomis sąlygomis garantijas, taip pat valstybės valdžios ir politinių monopolijų kontrolę energijos išteklių šaltiniams, eks-

Nukelta į 2 psl.

Vilnius, 2006. Nuotr. Jono Kuprio

ŠIO ŠEŠTADIENIO PRIEDO PUSLAPIUOSE

- Energetikos grėsmės • Lietuvos ir Vokietijos diplomatiniai santykiai
- Poetas Vincas Jonikas • A. Kezys— „Atsarginis Lietuvos žmogus“

ENERGETIKOS GRĖSMĖ

Atkelta iš 1 psl.

porto vamzdinams ir paskirstymo tinklams. Tokia „saugios paklausos“ sąvoka įgyvendinama išteklių valstybinių eksportuotojų galios koncentracija, jų vykdoma ekspansija, pastangomis siaurinti konkurencijos sąlygas ir įtvirtinti savo monopolinę padėtį tarptautinėje energetikos rinkoje.

Rusija šiuo metu įgyvendina strategiją, kuri yra priešinga Europos ir visų Vakarų energetinio saugumo interesams, ir nukreipta į jų energetinės priklausomybės nuo Rusijos įtvirtinimą ir net didinimą. Tokiu būdu Kremlius siekia paversti Rusiją dominuojančia „energetikos didžgalybė“, galinčia diktuoti politines sąlygas Vakarams.

Iš to kyla bendros saugumo grėsmės Europos Sąjungai, kaip importuojamus išteklius vartojančių šalių bendrijai, kurios narė yra Lietuva.

Pačios Europos Sąjungos viduje atskirų regionų energetinio saugumo laipsnis yra skirtingas. Dėl Baltijos valstybių energetikos sistemų atskirties mūsų regiono energetinio saugumo laipsnis yra pats žemiausias, o priklausomybė nuo Rusijos – didžiausia.

Lietuvos narystė Europos Sąjungoje energetinio Lietuvos saugumo iki šiol nepadidino. Iš praities paveldėta Lietuvos energetikos sistemos priklausomybė nuo Rusijos tebekelia tiesioginę grėsmę Lietuvos nacionaliniam – t.y. tautos ir valstybės – saugumui bei politinei nepriklausomybei. Dabar ši grėsmė yra padidėjusi. Todėl Lietuvos energetikos saugumo stiprinimas yra ne tik ekonomikos, bet vienas iš nacionalinio saugumo stiprinimo uždavinių.

Energetikos veiksniai šiuolaikinėje globalioje saugumo aplinkoje

Globalioje energetikos aplinkoje, kurioje sąveikauja energijos išteklių tiekėjai ir vartotojai, pastaraisiais dešimtmečiais susiklostė padėtis, dėl kurios energijos išteklių tiekimas tapo svarbiu tarptautinių santykių veiksnium, o energetinis saugumas – labai svarbiu užsienio ir saugumo politikos objektu.

Nesunku įžvelgti tokius būdingiausius dabartinės globalios energetikos aplinkos bruožus, kaip antai:

— didėjantys energijos ir naftos – dujų išteklių poreikiai, aplenkiantys naujų telkinių žvalgybos ir įsisavinimo tempus;

— didžioji dalis pasaulinių naftos ir dujų išteklių išgaunama šalyse, kurios arba yra nestabilios, apimtos konfliktų, arba kontroliuojamos nedemokratinėmis valdžiomis, kurie vykdo išteklių nacionalizaciją (Bolivija, Venesuela), koncentruoja savo rankose išteklių kontrolę (Rusija, Azijos ir Afrikos šalys), vykdo petrolizmą (naftos – dujų pinigais) persunktą politiką;

— ryškiai padidėjęs vyriausybės politinis aktyvumas energetikos rinkoje ir vis didesnį svorį įgyjantys politiniai veiksniai, ribojantys rinkos jėgų sprendimų laisvę;

— žymiai išaugęs valstybių – išteklių tiekėjų geopolitinis vaidmuo ir svertai diktuoti sąlygas šalims – vartotojoms. Politinės valdžios kontroliuojamos ir petrolizmo politikai pajungtos kompanijos ne tik neužtikrina pakankamų investicijų šaltinių plėtrai, bet ir tampa pagrindiniais politinės strategijos įgyvendinimo įrankiais.

Kaip šių veiksnių ir aplinkybių pasekmė, dramatiškai didėja naftos, dujų bei energijos kainos. Vakarų demokratinės šalys santykinai su energijos išteklius išgaunančiomis šalimis tampa vis labiau komplikuoti.

Dėl nepalankios globalios aplinkos energetinis saugumas šiandien galutinai tapo vienu pagrindinių europinės ir transatlantinės bendrijos saugumo iššūkių. Rusijos santykių su Vakarais plotmėje, energetika tapo pagrindiniu geopolitinių interesų susirėmimo veiksnium.

Geostrateginis Rusijos ir Vakarų interesų susirėmimas energetikoje

Rusijos teritorijoje yra trečdalis pasaulio gamtinių dujų atsargų (I vieta pasaulyje). Rusija eksportuoja į Europos Sąjungą (ES) apie 80 proc. savo eksportui skirtų dujų ir padengia pusę ES dujų importo poreikio. Nors Rusijos naftos atsargos sudaro kuklesnę dalį pasaulio naftos atsargų, bet ES naftos importas iš Rusijos siekia 30 procentų bendro ES naftos poreikio. Didėjant Europos Sąjungos naftos ir dujų poreikiams, jos priklausomybė nuo Rusijos tiekimo gali dar padidėti.

Savo ruožtu Rusijos pajamos ir ekonomikos būklė žymiu mastu priklauso nuo Europos dujų ir naftos produktų vartotojų sumokamų pinigų srautų. Todėl Europos Sąjungos, o kartu ir visos transatlantinės bendrijos energetinis saugumas iš esmės priklauso nuo to, ar ir kaip pavyks šalių – energijos išteklių vartotojų ir jų tiekėjos Rusijos tarpusavio priklausomybės santykius subalansuoti tarptautinės teisės aktais reglamentuotos sistemos rėmuose.

Europai, ir tam tikru mastu Amerikai, kaip energijos išteklių vartotojoms, gyvybiškai svarbu užsitikrinti energetinį saugumą, pagrįstą energijos šaltinių įvairove, pasiūlos ir paklausos pusiausvyrą ilgalaikiai perspektyvai užtikrinančia jų plėtra bei laisvos tarptautinės prekybos energijos išteklių sąlygomis.

Tuo tarpu Rusija siekia užsitikrinti ne tik ilgalaikės nekonkurencinės išteklių tiekimo ir transportavimo sąlygas savo monopolijoms, bet ir įtvirtinti šias monopolijas Europos energijos rinkoje ir tokiu būdu tapti joje ne lygiateise laisvos prekybos su Vakarais partnere, bet jiems sąlygas diktuojančia partnere.

Rusijoje jau įgyvendinta naftos ir dujų sektoriaus kapitalo koncentracija bei Kremliaus kontrolė. Norėjusi išlikti savarankiška „Jukos“ bendrovė buvo sužlugdyta. Rusijos Dūma neseniai priėmė specialų įstatymą, įtvirtinantį „Gazprom“ monopolines teises. „Gazprom“ kapitalas gegužės mėnesį pasiekė apie 290 mlrd. dol. *Wall Street Journal* 2006.05.05 paskelbė, kad tarp pasaulio energetikos bendrovių „Gazprom“ iškopė į antrąją vietą po „ExonMobil“.

Kaip pažymi *The Economist* (2006.05.06),

Kremliaus kontroliuojama „Gazprom“ imperija, kuri yra SSRS Dujų ministerijos įpėdinė, nėra normali monopolija, bet Rusijos „valstybės ranka“. Vienas iš „Gazprom“, vadovų Dmitrijus Medvedevas, kartu yra ir

vicepremjeras, minimas kaip galimas V. Putino įpėdinis. „Gazprom“ yra absorbavęs „Sibneft“, kurios vadovas Igoris Sečinas – buvęs V. Putino administracijos vado-vas. Stiprindamas savo vaidmenį politikoje, „Gazprom“ yra įsigijęs 14 mlrd. dol. vertės su dujų verslu nesusijusio turto, įskaitant įtakingą *Izvestijų* laikraštį, NTV televizijos kanalą, kelis kitus televizijos tinklus bei radijo transliuotojus.

„Gazprom“ ypač agresyviai skverbiasi į NVS šalių ir kitų kaimyninių valstybių energetikas, daugiausia naudodamasis „dujos už energetikos nuosavybę“ sandorių modeliu: derybose dėl dujų tiekimo sutarčių jis paprastai pasiūlo „palankesnes“ dujų kainas su sąlyga, kad jam bus perleisti vamzdynai ar kitokie svarbūs energetikos objektai. Pavyzdžiui, tokius pasiūlymus yra gavusi ir Ukraina. „Gazprom“ lengviau išgyja jam rūpimą nuosavybę, grasindamas nutraukti dujų tiekimą, kai dujas perkančios NVS šalių įmonės yra išskolinusios.

„Gazprom“ ir kitų Rusijos valstybinių bendrovių įsigijimai NVS ir kaimyninėse šalyse atspindi pastangas „atsiimti“ buvusio vieningo SSRS „energetikos komplekso“ objektus, ypač energijos išteklių eksporto infrastruktūrą, taip pat ir naujų strateginių įsigijimų interesus.

Blokuodamas tranzito galimybes ir kitokiais būdais, „Gazprom“ priverčia Vidurio Azijos NVS šalis nebrangiai parduoti savo verslovėse išgaunamas dujas, kurias pats susivienijimas jau savo kainomis eksportuoja į Europą.

Rusijos valstybinės naftos – dujų bendrovės būdingi neskaidrūs sandoriai ir netradiciniai ryšiai, sudarantys palankias sąlygas korupcijai. Rusijos įmonių skverbimasis į kaimyninių šalių energetikos sektorius suteikia patogius svertus įtakoti politinius procesus tose šalyse, apsunkina jose kovą su korupcija. Lietuva tokią įtaką jau yra patyrusi.

Rusijos valdžia, varžydama užsienio kapitalo investicijas į uždara Rusijos energetikos sektorių, tuo pat metu stengiasi pasinaudoti ES rinkos laisvės sąlygomis. „Gazprom“ ir kitos Kremliaus kontroliuojamos energetikos bendrovės skverbiasi į Europos rinką, tiesioginėmis investicijomis į europines įmones siekdamas įsitvirtinti energijos išteklių paskirstymo vartotojams grandyje. Tokiu būdu Europos dujų rinkoje dirbančių įmonių

Iš praities paveldėta Lietuvos energetikos sistemos priklausomybė nuo Rusijos tebekelia tiesioginę grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui.

privatus kapitalas būtų sumaišytas su specialiu interesu turinčiu Rusijos valstybės kapitalu.

Rusija šantažuoja Europos Sąjungą, kad, šiai nesutinkant su Rusijos sąlygomis ir trukdant įsivertinti jos bendroves Europos Sąjungos energetikos rinkoje, Rusija savo energetinių išteklių srautus nukreips kitomis kryptimis. Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas 2006 m. pavasarį susitikimo su Kinijos vadovu Beidžinge metu paskelbė apie Rusijos iniciatyvą dėl dujų ir naftos vamzdynų tiesimo į Kiniją, ją motyvuodamas tuo, kad Vakarų Europoje „Gazprom“ nesudaromos palankios veiklos plėtros galimybės. Tiesa, įgyvendinti savo grąsinimus ir perorientuoti savo dujų srautus iš Europos į Azijos ir Ramiojo vandenyno regionus Rusijai prireiktų daugelio metų ir didžiulių lėšų.

Europos Sąjungos energetikos politika grindžiama trimis tikslais: konkurencingumo, tiekimo saugumo ir tvarios plėtros. Didesnį energetinį saugumą Europa galėtų užsitikrinti, įgydama kitas išteklių tiekimo galimybes ir sukurdamas bendros konkurentiškos energijos tiekimo ir vartojimo rinkos sąlygas.

Tuo tarpu Rusija savo interesus Europoje siekia užsitikrinti ilgalaikiais dvišaliais tiekimo kontraktais, tokiu būdu maksimaliai susiaurindama Europos energetikos išteklių importo įvairovės ir manevro galimybes. Būdingas tokių siekių įgyvendinimo pavyzdys – Putin – Schroeder politinis susitarimas dėl dujotiekio tiesimo Baltijos jūros dugnu projekto. Vokietijos – Rusijos bendrovių susitarimų paketas ne tik ignoruoja kaimyninių ES narių interesus, bet ir apsunkina bendros ES dujų rinkos kūrimą. Be to, Vokietijos įmonės perleidžia „Gazprom“ ženkliai dalį savo akcijų Europos Sąjungos dujų paskirstymo rinkoje.

Rusijos įvykdyta dujų tiekimo Ukrainai blokada ir šantažuojantys Rusijos pareiškimai paskatino Europos Sąjungą pagaliau rimtai susirūpinti kitais energetinių išteklių tranzito srautais. Rusija įvairiais būdais stengiasi sutrukdyti alternatyvių vamzdynų projektų įgyvendinimą, o ypač – užkirsti kelią Rusiją aplenkiančioms Vidurio Azijos ir Kaspijos baseino gamtinių dujų ir naftos eksporto į Europą ir Ameriką transportavimo arterijoms.

Kai tokių projektų kaip naftotiekis Baku – Tbilisi – Ceyhan ar projektuojamas Nabucco dujotiekis į Vidurio Europą, įgyvendinimo sutrukdyti nepavyksta, Rusija siekia sutrukdyti ar bent apriboti išteklių nukreipimą į Rusiją aplenkiančius vamzdynus, siūlo Europos šalims naujus savo išteklių tiekimo srautus, naujus dvišalius susitarimus. Rusija stengiasi užbėgti Europos Sąjungai už akių Alžyre, mėgindama susitarti su dujas Europai tiekiančiomis kompanijomis dėl bendros veiklos ir tokiu būdu įgyti įtaką eksportui į Europą ar Ameriką.

„Gazprom“ ir Rusijos naftos bendrovės iš naftos ir dujų eksporto gaunamas lėšas pirmiausia siekia panaudoti savo energetinės ekspansijos tikslais – investuoti į infrastruktūrą dujų gavybos ir tranzito šalyse, o ypač į dujų paskirstymo infrastruktūrą Europos Sąjungos šalyse, užuot investavus į savo energijos išteklių gavybos modernizavimą, naujų gavybos šaltinių įsisavinimą. Dėl to Rusijos kompanijų energijos išteklių gavybos pajėgumai vis labiau atsilieka nuo priimtų ilgalaikių tiekimo Europos ir kitiems vartotojams įsipareigojimų. Šis atsilikimas kol kas padengiamas tik Vidurio Azijos ir Kaspijos baseino šalių išgaunamų ir „Gazprom“ perimamų išteklių sąskaita.

Minėtoms šalims ateityje įgijus daugiau galimybių savo išteklius transportuoti aplenkiant Rusiją, „Gazprom“ kils rimtų sunkumų tęsti ilgalaikius įsipareigojimus Europai. Todėl Europa ir Amerika, būdamas susirūpinusios dėl Rusijos tiekimo patikimumo, siūlo Rusijai atverti savo energijos išteklių gavybos sektorių Vakarų investicijoms ir technologijoms. Tačiau prezidentas Vladimiras Putinas, šį sektorių pavadinęs „sviatynia sviatych“ (rus.) – „didžiausia šventenybe“, Vakarų laisvų investicijų siūlymus atmeta, arba dėl jų kelia specialias politines sąlygas, pvz., naujojo Štokmanovo dujų telkinio Barenco jūroje atvejui.

Vis tik Rusijos bendrovėms reikia Vakarų kapitalo ir jos jį stengiasi pritraukti, tačiau nesuteikdamos jam valdymo teisių. Dėl to „Council on Foreign Relations“ (JAV) savo raporte pažymi, kad „Gazprom“ ir kitoms bendrovėms tapus pagrindiniu Rusijos politinės galios ir ekspansijos įrankiu, didėjančios jų priėjimo prie tarptautinio

Dėl nepalankios globalios aplinkos energetinis saugumas šiandien galutinai tapo vienu pagrindinių europinės ir transatlantinės bendrijos saugumo iššūkių.

kapitalo galimybės neatitinka Vakarų interesus. Tai reiškia, kad Vakarai finansuoja Rusijos valstybės galios stiprinimą ir jos politinės įtakos ekspansiją.

Rusijos pastangos pajungti savo interesams Vidurio Azijos šalių (Kazachstano, Turkmėnistano, Uzbekistano) dujų išteklius ir jų tranzitą į Europą, kooperuotis su Šiaurės Afrikos valstybėmis įsijiešia į platesnio masto Rusijos dominavimo projektą, apie kurį kalba Rusijos prezidentas ir jo aplinka – įkurti „panašų į OPEK“ dujų kartelį. Toks kartelis, jeigu jį pavyktų sukurti, suteiktų Rusijai dar didesnes galimybes diktuoti Europai savo sąlygas ir ją šantažuoti.

Konkurentiška energijos rinka ar monopolisto diktatas?

Rusijos kainų ir tiekimo sąlygų diktatą Europai gali prislopinti tik alternatyvūs energijos išteklių tiekimo srautai į Europos rinką. Realus pakaitalas tėra Azijos ir Kaspijos jūros baseino šalių, ypač Kazachstano, gamtinių dujų išteklių ir nauji jų transportavimo vamzdynai į Europą per Azerbaidžaną – Gruziją – Turkiją.

Azerbaidžanas tampa Kaspijos regiono resursų nukreipimo į pietines trasas „variklis“, o Gruzija ir Turkija – svarbios naftos ir dujų tranzito į Europą ir Ameriką šalys. Todėl padėti joms išspręsti teritorinio integralumo ir pastovumo problemas bei integruotis į Vakarų valstybių bendriją yra bendras strategiškai svarbus Europos Sąjungos ir NATO, tuo pačiu – ir Lietuvos interesus. Ukraina yra ne mažiau svarbi tranzito šalis Pietryčių Europoje.

Europos ir Amerikos ekspertai numato, kad ateityje energijos išteklių vartojimo balanse sparčiau didės jūra transportuojamų suskystintų dujų vartojimo dalis.

Tam, kad galėtų veikti bendra konkurentiška Europos energijos rinka, reikalingos tam tikros išorės ir vidaus sąlygos. Vidaus sąlygos – tai bendros energijos rinkos funkcionavimui reikalingų infrastruktūros jungčių įrengimas ir bendrų rinkos taisyklių įdiegimas.

Prie būtinų išorinių sąlygų priklauso ne tik tiekimo srautų įvairovė, bet tarptautinės prekybos energijos išteklių laisvę įtvirtinančių civilizuotų rinkos principų ir specialių tarptautinės teisės normų taikymas energijos gamintojų, transportuotojų ir vartotojų santykiams.

Konkrečiai kalbant, Europos ir apskritai Vakarų energetinio saugumo interesai reikalauja, kad Rusija patvirtintų sutartį dėl energetikos chartijos ir pasirašytų jos protokolą dėl tranzito sąlygų. Tuo tarpu Rusija dėl savo geostateginių ambicijų nesutinka tokių tarptautinių įsipareigojimų prisiimti. Tai yra Vakarų ir Rusijos energetikos interesų susirėmimo kertinis akmuo, kurio nepavyko išjudinti nei Europos Sąjungos ir Rusijos viršūnių susitikime Sočyje, nei G-8 susitikime Sankt-Peterburge. Beje, pastarojo susitikimo metu Vakarų atstovai at-

kaklumo dėl to nepademonstravo.

Rusijos ir Europos Sąjungos energetinis dialogas iki šiol buvo neefektyvus ir tarnavo tik Rusijos interesams. Tai buvo labai paranku Rusijai, kuri tokio dialogo dėka gauna jai reikalingą informaciją ir gali sėkmingai įgyvendinti politiką „skaldyk ir valdyk Europą“.

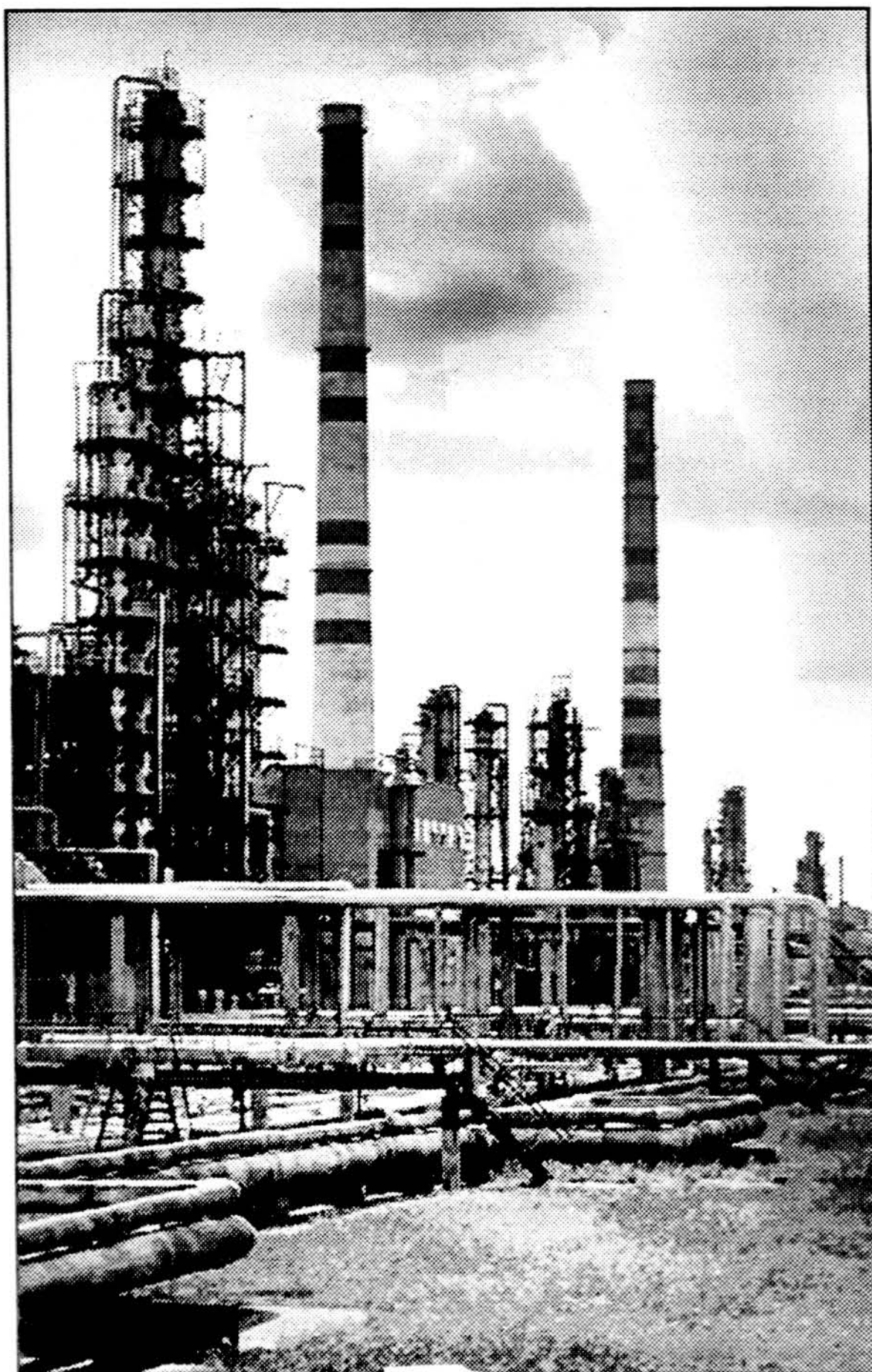
Tenka apgailestauti, kad ES iki šiol neturėjo bendros energetikos politikos ir stokojo bendros politinės valios. Kai kurios ES šalys stokojo solidarumo, siekė ypatingų dvišalių santykių su Rusija, ignoruodamos kitų bendrijos narių energetinio saugumo interesus.

Tuo tarpu Rusijos energetinės ekspansijos ir diktato pastangoms atsverti kaip tik ir reikalinga sutelkta Europos Sąjungos politinė valia, kryptinga bendra politika ir nuoseklios ryžtingos pastangos. Europos Komisijos parengta Europos energetikos „Žalioji knyga“ ir energetikos Išorės politikos gairės sudaro pradines prielaidas kurti ir vykdyti brandesnę Europos vidaus ir išorės energetinę politiką. Europos Sąjunga turi kalbėti su Rusija vienu balsu kaip reali energetinė bendrija. Dar geriau, kad Europos ir Amerikos balsai būtų suderinti ir sudarytų stiprų duetą.

2007 m. pabaigoje baigs galioti Rusijos ir ES Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas. Dar šių metų pabaigoje prasidės derybos dėl naujo partnerystės susitarimo, kurio rėmuose, be kita ko, numatoma nustatyti laisvos prekybos ir bendradarbiavimo energetikos srityje gaires.

Europos Sąjunga derybose turėtų tvirtai laikytis pozicijos, kad sutarties dėl energetikos patvirtinimas ir jos protokolo pasirašymas yra būtina subalansuoto susitarimo su Rusija sąlyga. Tokiu būdu Rusija įsipareigotų dėl trijų pagrindinių laisvių: tarptautinių investicijų, prekybos ener-

Nukelta į 7 psl.

Atkurtiems Lietuvos ir Vokietijos diplomatiniams santykiams – 15 metų

Dalis suvažiavimo dalyvių. Iš kairės: ambasadorius E. Ignatavičius, prof. W. von Stetten, prof. J. Karosas ir dr. V. Lėnertas.

VINCAS BARTUSEVIČIUS

Dvidešimt šeštasis Lietuvių kultūros instituto (LKI) suvažiavimas – mokslinė konferencija vyko 2006 m. spalio 6-8 d. Huettenfelde, Romuvos pilaitės didžiojoje salėje. Suvažiavimo, kuris buvo rengtas kartu su LR ambasada Berlyne ir Vokietijos ambasada Vilniuje, bendroji tema: „Atkurtiems Lietuvos ir Vokietijos diplomatiniams santykiams – 15 metų“. Paskaitose ir diskusijose dalyvavo per 90 LKI narių ir svečių.

Suvažiavimas prasidėjo penktadienio vakare. Jį sveikinimo žodžiais pradėjo LKI vedėjas dr. Vincas Bartusevičius ir LR ambasadorius Berlyne Evaldas Ignatavičius.

Paskaitinė suvažiavimo dalis tematikos atžvilgiu turėjo dvi skirtingas dalis: vieną istorinę, kitą dabartinę, kartu žvelgiančią į ateitį. Trejomis paskaitomis buvo peržvelgti Lietuvos ir Vokietijos diplomatiniai santykiai nuo 1918 iki 1990 metų, dvi nagrinėjo ir vertino paskutiniuosius 15 metų ir galop buvo apžvelgtos ateities perspektyvos bei uždaviniai.

Apie Lietuvos ir Vokietijos politinius santykius 1918–1940 m. kalbėjo jaunas istorikas iš Vilniaus Audrius Paura. Vokietijos ir Lietuvos santykiai tarpukaryje anaip tol nebuvo paženklinę abipusio pasitikėjimo ir pagarbos, teigė prelegentas. Tiek Weimaro Respublika, tiek III Reichas siekė įgyvendinti savo interesus. Tame procese į Lietuvą dažnai buvo žvelgiama, kaip į silpnąją rytinių valstybių grandį, kuria galima lengvai manipuliuoti bei disponuoti. Kadangi ir po Pirmojo pasaulinio karo Vokietija nebuvo atsisakiusi daryti Lietuvai įtakos, todėl ir Molotov-Ribbentrop paktą galima laikyti dėsninga visos ikitolinės Vokietijos politikos pasekme, o ne jos lūžiu. Lietuvos politikos vienašališka orientacija į Berlyną ir Maskvą, išleidžiant iš akių pietinius ir šiaurinius kaimynus, galų gale skaudžiai atsiliepė Lietuvai, ir ne tik jai.

Apie lietuvių išeivių ir Vokietijos ryšius 1949–1990 metais kalbėjo LKI vedėjas dr. Vincas Bartusevičius. Pristatęs tris lietuvių bendrąsias institucijas, besireiškusias Vokietijoje – Lietuvos diplomatinę tarnybą, VLIKą ir Lietuvių Bendruomenę – jis nušvietė jų pastangas atstovauti

Lietuvos interesams, užmegzti formalius diplomatinis ryšius su Vokietijos vyriausybe, kitokiais būdais (demonstracijomis, peticijomis) įtaigoti Vokietijos politiką. Remdamasis URM archyvine medžiaga, paskaitininkas teigė, kad lietuvių politinių veiksmų savitarpio nesutarimai nebuvo pagrindinė priežastis, jog Vokietija nesirijo atnaujinti Lietuvos pasiuntinybės veiklos. Per visus 50 metų, nepaisant įvairių tautinių ir tarptautinių politikos krypčių kitimo, Vokietijos vyriausybės politika Lietuvos atžvilgiu buvo pastovi ir nekintanti. Ji nepripažino Lietuvos aneksijos ir inkorporacijos, tačiau šis nepripažinimas liko tik pasyvus aktas, apsiribojantis vien tarptautinės teisės fakto deklaravimu. Vokietijos politika šiuo atžvilgiu niekada nebuvo aktyvi, perkeltanti šią nuostatą ir į konkrečios politikos plotmę.

Prof. Vytautas Landsbergis savo pranešime nušvietė Lietuvos kelio į laisvę 1980–1990 m. tarpsnius. Jis nurodė, kad Lietuvos kelias į laisvę turėjo savo išvakarės. Tai Helsinkio akto pasirašymo pasekmės, JAV ir Kanados vyriausybės laikysena, Europos Parlamento pastangos, Molotov-Ribbentrop paktą 40 m. sukakties reikšmingi pažymėjimai Vakaruose ir Baltijos valstybėse, 45 baltiečių politikos veikėjų Memorandumas ir kt. 1988 m. birželio 3 d. gimus Sąjūdžiui, masiniam Lietuvos žmonių demokratiniui judėjimui už tikras permainas, jau buvo numatomas ir judėjimo tikslas – nepriklausomybė, nors viešai dar ir neišta-

riama. Sąjūdis ėjo neprievartinės politinės kovos ir demokratizacijos, atstovaujamojo rinkimų keliu. Tuo jis skyrėsi nuo kitų susibūrimų. Įvykių raidoje išryškėjo ir Lietuvos nepriklausomo valstybingumo atkūrimo pagrindai – eiti valstybės tęstinumo keliu. Tai reiškia, kad Sąjūdis, gavęs tautos mandatą, skelbia Lietuvą vėl esant nepriklausomą po ilgos neteisėtos SSRS okupacijos ir aneksijos. Tai buvo padaryta 1990 m. kovo 11 d. Sava pagrindine užduotimi užsienio politikoje prof. Landsbergis tuomet laikė gauti pakartotinį atkurto Lietuvos pripažinimą, kaip tam tikrą apsaugą nuo naujos sovietų karinės agresijos.

Prof. dr. Wolfgang von Stetten ir prof. dr. Justino Karoso pranešimai apie Vokietijos ir Lietuvos ryšius 1991–2006 metais nušvietė abiejų šalių paskutiniųjų 15 metų santykių raidą. Von Stetten, kuris persilaužimo laikais buvo Bundestago narys bei Vokiečių ir baltiečių parlamentarų draugų grupės pirmininkas, vaizdžiai nupasakojo diplomatinį santykių atkūrimo aplinkybes, kada tiek visuomenė, tiek parlamentariai turėjo kovoti su vyriausybės nepaslinkumu Baltijos šalių atžvilgiu. Pradinis labai pozityvus nusiteikimas ir visuomenėje, ir parlamentaruose Baltijos kraštų atžvilgiu ilgainiui kiek atslūgo. Tačiau Lietuva pasiekė narystę ir Europos Sąjungoje, ir NATO. Ji yra laisva, o demokratija sutvirtėjusi. Negatyviai pranešėjas vertino faktus, kad Lietuva dar nepripažįta Šengeno sutarties ir neįstengia įvesti euro. Ateityje jis matė ryšių pagerinimą per turizmą, kuris Lietuvoje dar turi perspektyvos.

Seimo užsienio reikalų komiteto pirmininkas Justinas Karosas, žvelgdamas į temą daugiau iš lietuviško taško, iškėlė du dalykus. Pirmas: jis prisiminė, kiek draugų Lietuva turėjo 1990–1992 metais ir paskutiniaisiais 15 metų. Jis jiems dėkojo už paramą Lietuvai. Antras: jis nušvietė ne tiek diplomatų ir politikų pastangas, bet neformalias valstybines bei privačias iniciatyvas kultūros ir švietimo srityse, ypač jaunimo bendradarbiavimo projektus. Jis jų rado nemažai. Paminėtinas, pvz.,

Prie mikrofono Lietuvių kultūros instituto vedėjas dr. V. Bartusevičius, (iš kairės), Vokietijos ambasadorius V. Heinsberg, Forumo pirmininkas dr. J. Tauberis ir Lietuvos ambasadorius E. Ignatavičius diskusijų metu.

yra Lietuvos ir Vokietijos forumo įsteigimas.

Pasinaudodamas proga, forumo pirmininkas dr. J. Tauberis plačiau pristatė šios organizacijos tikslus. Forumas yra šių metų pradžioje įsteigta nevyriausybinių organizacijų, kuri siekia sutelkti kuo daugiau abiejų kraštų įtakingų asmenų iš ūkio, politikos, mokslo, švietimo ir kultūros sričių, kad būtų suintensyvinami ryšiai tarp Vokietijos ir Lietuvos.

Paskutinė paskaitinės programos dalis buvo diskusijos apie Vokietijos ir Lietuvos santykių ateities perspektyvas. Pasisakė Vokietijos ambasadorius Vilniuje Volker Heinsberg ir LR ambasadorius Berlyne Evaldas Ignatavičius. Pokalbį moderavo Vokietijos ir Lietuvos forumo pirmininkas dr. Joachim Tauberis.

Amb. E. Ignatavičius nurodė, kad reikėtų daugiau kalbėti apie abiejų šalių santykius, nes per paskutiniuosius 15 metų viena kitai neturėjo per daug laiko. Vokietija buvo užsiėmusi abiejų savo dalių suvienijimu, o Lietuva skyrė didžiąsias dėmesį savo pastangoms įstoti į Europos Sąjungą bei NATO. Todėl gerai viena antrą pažinti ir nebuvo laiko. Jis citavo apklausos duomenis, pagal kuriuos tik 20 proc. vokiečių Lietuvą vertina pozityviai. Tai mažiausias nušimtis iš visų apklausoje dalyvavusių kraštų. Bet ir lietuviai keliauja visų pirma į Egiptą, Turkiją, Graikiją. Vokietija niekada nebuvo tarp pirmaujančių kelionių tikslų. Jis nurodė tiek visuotines, tiek regionines sritis, kuriose vystosi, ir ateityje vystysis, bendradarbiavimas. Ne paskutinėje vietoje svarbų vaidmenį vaidina ir šiuo metu Vokietijoje gyvenantys lietuviai, kuriems tenka užduotis būti tiltu tarp abiejų kultūrų.

Vokietijos ambasadorius V. Heinsberg sakė esąs optimistas dėl abiejų šalių ateities ryšių. Šiuo metu apie 100,000 vokiečių kasmet aplanko Lietuvą. Jo nuomone, nors ir labai svarbūs yra vyriausybinių santykių, tačiau svarbiau yra kontaktai tarp parlamentarų, atskirų Vokietijos kraštų, regionų, miestų, mokyklų ir žmonių. Vokietijos susidomėjimas Lietuva didėja, manė ambasadorius.

Tiek po šių pasisakymų, tiek po kitų paskaitų suvažiavimo dalyviai galėjo klausyti klausimus, diskutuoti ir pagilinti pranešėjų mintis. Taip buvo paminėtas ir baltiečiams problematiškas naujasis Vokietijos bičiulavimasis su Rusija, Karaliaučiaus krašto klausimas, vokiečių kalbos Lietuvoje mokymo ir vartojimo mažėjimas ir kt. Nepaisant, kad bendravime rasta nemažai deficitų, buvo iškelta ir daug gražių, teigiamų rezultatų, išryškėjo besivystančių naujų iniciatyvų, kurios žada ateityje duoti gražių vaisių.

Tradicinį šeštadienio koncertą, kuris buvo rengtas kartu su Lapertheimo „cultur communal“, atliko prof. Vytautas Landsbergis. Savo programoje jis grojo M. K. Čiurlionio kūrinius fortepijonui: Druskininkų ir kitus preliudus, aštuonias mazurkas ir Čiurlionio harmonizuotas liaudies dainas. Koncertą V. Landsbergis užbaigė preliudu, kurį skyrė keletą valandų prieš koncertą Maskvoje nužudytai kritiškai žurnalistei Anai Polikovskajai. Šeštadienio vakarą užbaigė LR ambasadoriaus Evaldo Ignatavičiaus suruoštas priėmimas.

Suvažiavimo metu veikė Vinco ir Onos Bartusevičių parengta paroda „Iš priklausomybės į nepriklausomybę“, kuri paveikslais rodė poli-

Prof. Vytautas Landsbergis koncerto metu.

tinų ryšių raidą, pradedant Lietuvos pasiuntinybės Berlyne uždarymu 1940 m. rugpjūčio 14 d., iki diplomatinių santykių tarp Lietuvos ir Vokietijos atkūrimo 1991 m. rugpjūčio 28 d. bei tolesnę Lietuvos ambasadorių Vokietijoje veiklą.

Sekmadienį suvažiavimo dalyviai dalyvavo lietuvių ir vokiečių meno galerijos „Meile“ Huettenfelde atidaryme. Galerijos iniciatorė ir savininkė Meilė Veršelienė subūrė dar penkis kitus, Huettenfelde gyvenančius, menininkus, kurių darbai buvo rodomi: Jūratę Batūraite-Lemkienę, Mariją

Tik 20 proc. vokiečių Lietuvą vertina pozityviai. Tai mažiausias nušimtis iš visų apklausoje dalyvavusių kraštų.

Dambriūnaite-Šmitienę, Izoldą Zacharias, Alexandrą Breithauptą ir dr. Willijų Hanfą. Galerijos tikslas: sudaryti erdvę vietiniams ir Lietuvos menininkams eksponuoti savo kūrinius. Galeriją atidarė Lampertheimo miesto meras Erich Maier, o menininkus

pristatė Huettenfeldo seniūnas Walter Schmitt. Prof. Vytautas Landsbergis pasakė sveikinimo kalbą.

Suvažiavimas, koncertas ir galerijos atidarymas buvo plačiai aprašytas vietinėje vokiečių spaudoje. ♦

VINCAS JONIKAS

DIEVIŠKAS PERKŪNO GRĮŽIMAS

Tada minia klajos, nuo žodžio nusigrįžusi,
Daug žiburių uždegs, jie vėl užges.
Maištingi pakaruokliai sudžiūvę supsis
kryžiuose
Per gentkartes baugias.

Tiesos nebus, dangun tekės graudingos
aimanos,
Kai protai krikšto pelkėse paklys –
Darbai raudos planų, kad jų šviesa
nelaimino,
Kaip milžinai akli.

Tada jisai staiga, gimtuoju žodžiu nešinas,
Sugrįš į tėviškę ir šventame kalne sustos.
Minia išrankios iš savęs klaidų žalingus
pašinus
Prie jo akių šviesos.

1947.V.30

VYTURIŲ GIEDOJIMAS

Palaiminta bundančio ryto didybė
Ir pražystančio debesio atspindžiai
smalsūs –
Palaiminta džiugesio laisvė beribė
Ir mažyčio snapelio vinguriuojantis
balsas.

Aukštybėn pakilki, šviesa pirmutine,
Iš nakties šiurpulingos dienele
ištrūkusi.
Aukštybėn pakilki, malda rytmetine,
Iš dėkingosios žemės, kaip atnašo
rūkas.

Palaiminta bundančio ryto skaistybė
Ir erdvių gilumoj tyvuliuojantis
džiaugsmas –
Palaiminta džiugesio laisvė beribė
Ir klajojantis amžino ilgesio šauksmas.

1950.X.31
Lietuvių poezija

Užgeso poetas Vincas Jonikas

ALFONSAS NAKAS

Draugo 2006.09.12 numery vienas mirties pranešimas man išsprendė daugelio metų mislę. Rašoma, kad mirė Vincent Jonikas. Nepaisant iškraipytų vardų, užteko pažvelgti į jaunystės draugo gimimo datą bent viename iš kelių enciklopedinių šaltinių, kad įsitikčiau, jog čia skelbiamas poeto Vinco Joniko išėjimas. Ačiū Hot Springs, AR, laidojimo įstaigai, kad teikėsi *Draugui* nusiųsti minimą pranešimą, kurį lengvai iššifruos visi, kas velionį pažinojo. Iš to mūsų kultūros istorikai patirs dar apie vieno poeto gyvenimo baigmę. Čia baigėsi ir mano paieška.

Vincas Jonikas pastebėtas jau bostoniškės *LE IX* tome 1956 metais; jo poetinio brendimo biografija praplėsta *LE XXXVI* (papildymų) tome, pakartota Kazio Bradūno redaguotoje knygoje *Lietuvių poezija iš-eivijoje 1945-1971*, išleistoje Čikagoje 1971 metais, na, ir galiausiai paskelbta žurnalo *JAV lietuviai I* tome 1998 metais.

Velionio biografija visuose leidiniuose trumpa ir kukli. Ją skelbdamas, papildysiu ir viena kita pastaba, draugystės metais girdėtą iš paties velionio lūpų.

Vincas Jonikas gimė 1918 m. gegužės 30 d. Montvydų k., Luokės vls., Telšių aps. 1937 m. baigė Plinkšių žemės ūkio mokyklą, o vėliau lavinosi savarankiškai. Prieš sovietų okupaciją dar spėjo atlikti tarnybą laisvos Lietuvos kariuomenėje ir tuo mėgo didžiulis. Kaip dauguma mūsų antrosios bangos išeivių, 1944-ųjų vasarą su skausmu Lietuvą paliko, o, karui pasibaigus, ilgiausiai gyveno Pietų Vokietijoje. Į JAV atvykęs 1949 metais (spėju, kad), apie tris dešimtmečius, o gal ir ilgiau, gyveno Brooklyn, NY. Mirė, kaip *Draugas* skelbia, 2006 m. rugsėjo 7 dieną.

Iš mirties pranešimo čia rašančiajam, o ir kitiems buvusiems Vinco draugams paaiškėjo, kad buvo vedęs žmoną Adelę (rašoma Idelę), mirusią anksčiau už jį. Palaidotas Joplin Cemetery. Ar mirties skelbimo gale žodžiai „with Bro“ reiškė, kad palaidotas bendram kape su broliu, dar reikia išsiaiškinti.

LE rašoma, jog Vinco bendradarbiauta ir lietuvių periodikoje: *Karyje*, *Ateityje*, *Eglutėje*, *I Laisvę*, gal dar kitur.

Svarbiausia, kuo Vincas Jonikas išliko gyvas, yra jo poezijos rinkiniai. Tai *Trys margi laiškėliai*, išleista Freiburge, Vokietijoje, 1947; *Pakeleiviai*, Bielefelde, Vokietijoje, 1949; *Brangmens*, Brooklyn, NY, JAV, 1951; *Sielvarto raudos*, Bielefeld, Vokietijoje, 1951; iš visų minėtų knygų geriausių eilėraščių rinktinė *Lydėjau viešnią vėtroje*, London, Anglijoje, 1968; pagaliau, mano rankose — *Skambutis*, eilėraščių rinkinys vaikams, išspausdintas Saleziečių spaustuviės Romoje, Italijoje, 1974 metais. Tai ir visas žinomas velionio Vinco Joniko poezijos derlius. Nesinori tikėti, jog, pasitraukęs į sausą, karštą Arizoną, Vincas būtų užsičiaupęs, liovęsis giedoti tėvynės ilgesį. Nebent tik ilgam laikui išiligojęs, ar kokių kitų mums nežinomų negandų ištiktas?..

Vinco Joniko kūrybai būdingi, kaip trumpai taikliai pastebi *Žinynas*, asmeniniai išgyvenimai, tėvynės ilgesys. Jo eilavimas tradicinis, dažnai išradingas rimavimas.

Kaip poeto Vinco ir mano keliai susitiko, kaip vėl išsiskyrė? Vieną koją 1946 m. įkėlęs į Miuncheną, kita likau Biberach/Riss mieste, prancūzų zonoje, kuri nemokamai mane maitino. Tokioje situacijoje

buvome bene pustuzinis studentų, kurie savaitgaliais iš Miuncheno traukiniu į Biberachą važinėjom pasiimti maisto daavinio. Mano padėtis buvo itin gera, nes čia turėjau veltui kambarį pas susipažintą senutę, kurią vadindavau „meine deutsche Mutter“, o ji atsiliepdavo su „mein litauischer Sohn“. Tokiu būdu Biberache leisdavau ir atostogas. Dideliame senoviškame viešbutyje, Gasthaus zum Biber (taigi — užėiga pas bebrą), buvo UNNRA maisto dalinimo centras partery, o keliolikoje kambarių trijuose aukštuose apgyvendinta kelios dešimtys lietuvių. Vieną mažą kambarėlį trečiame aukšte turėjo ir trys Jonikai: tėvas Antanas, vyresnysis sūnus Vincas ir kiek jaunesnis — mažaugis, žiauriai kuprotas Antanas, kurį vadindavom Antanėliu.

Sužinojęs, kad Vincas rašo eilėraščius ir jau bene antrą knygą ruošia spaudai, greit su juo suartėjau ir susidraugavau. Kada tik Biberachą belankas, pas „vokišką mamą“ pernakvojęs, sėdėdavau varganam Jonikų kambarėly „Bebro“ palėpėje. Vincas ne tik neslėpdavo nuo manęs dar tebedailinamų, jau užbaigtų, ar nebaigtų atskirų posmų, bet mielai leisdavo man juos ir skaityti, ir „kritikuoti“. Šilta, nepamirštama mudviejų draugystė tęsėsi apie dvejus metus, kol 1949-ųjų pradžioje išplaukiau per Atlantą, o Vincas su tėvu ir broliu irgi už mėnesių jau plaukė. Jeigu neklystu, tėvas Antanas mažai besidžiaugė „pažadėtąja žeme“ — jis greitai Amerikoje mirė.

Ne per dažniausiai, bet pastoviai, su Vincu susirašinėjau. Išleides *Pakeleivius*, kurių eilėraščius „padėjau“ jam kurti „Bebro“ palėpėje, Vincas vieną egzempliorių man dedikavo žemaitišku įrašu. O kai su šeima nuvažiauvau į New York Pasaulinę parodą, Vincą susitikau lietuviškam renginy. Ten man, „mielam Draugui“ jis užrašė tik ką išėjusią rinktinę *Lydėjau viešnią vėtroje*. Ne tiek iš paties Vinco, kiek iš Sunny Hills, FL, gyvenančių brukliniškių sužinojau, kad broliai Jonikai tenai labai vargsta. Pusvėlčiui iš valdžios gavę gražų sklypą, patys savo rankomis pasistatę namą, kurį talentingas dailidė Antanėlis puikiai įrengęs. Deja, rajoną užplūdę kitos rasės gyventojai taip ėmė Jonikus terorizuoti, kad jie turėjo išbėgti.

Ilgainiui mudviejų susirašinėjimas re-tėjo, tik kalėdiniais pasisveikinimais tapo. Visai nutrūko jau turbūt prieš porą dešimtmečių. Ir štai, 2004-ųjų vasarą, savaitę pas vaikus į Stevensville, MI, važiuodamas, krepšinį išidėjau ne Vinco rinktinę, o *Pakeleivius*, mano stebėtus jam rašant Biberache.

Skaitinėjant plūste užplūdo anų laikų nostalgija. Ėmiau spėlioti: gyvas dar Vincas, ar ne? Paprašyta marti dėl manęs naršė internetą, lyg kažką užčiuopė Hot Springs, bet kažką iškraipytą, netikrą. Mintys apie dingusį Vincą man vėl ir vėl grįždavo. Šios vasaros pradžioje ruošiausi siųsti *Draugui* Vinco paiešką. Deja, nebe tie laikai, kai būdavo energijos perteklius, kada ką užmanęs tuojau vykdavau. Ne, nebe tie laikai!..

Ir štai — *Draugas* pranešė, kad buvusio draugo Vinco nebėra...

Dabar jau tu niekad niekur nebedingsi, Vincai. O man irgi jau neprailgs, tavo eiles skaitinėjant...

Tik visgi baigdamas noriu pasibarti. Hot Springs, AR, lietuviai, kodėl per dešimtmečius slėpėte Vincą Joniką? Kodėl jo spaudoje nepaminėjote, bent amžiaus apvalius dešimtmečius švenčiančio? Negi nežinojote, kad pas save turite jautrų poetą, parašiusį pustuzinį knygėliu? Negi nežinojote? Viliuosi, kad jį palaidojo atsiliiepsite!♦

VINCAS JONIKAS

SMILKSTANČIOS VALANDOS

Tu atsiliepk, sesuo, šventų laikų,
Sugriauto aukuro skaisti mergaite,
Tai nebebus vienam budėt klaiku,
Nedegins akmenys įkaitę.

Tu sučiulbėki volunge džiugia,
Sugrįždama rytais prie mano lango,
Tai saulė vėl per dieną nebeges,
Nors debesys aptemdys dangų.

Tu sušlamėk rožę bent nuo kapų,
Pavasariai palaidoti kur ilsis,
Tai gal ano žydėjimo kvapu
Man širdį alpstančią užpils.

1947.III.10 Lietuvių poezija

LAIŠKAS IŠ ANAPUS

Nėra nei rašalo, nei popierio, nei pirštų, —
Širdin rašau tau širdimi:
Laisvę mylėdamas, už ją šią naktį mirštu,
Rūsčiam patrankų gaudime.

O tu neliusk, miela kai našlę širdį gelia, —
Nuo kapo mosiu klevėliu,
Žvaigžde nukrisdamas padėsiu rasti kelią
Tarp susipynusių kelių.

Ateis pavasaris, tave su juo lydėsiu
Nubrendant paupio rasa.
Nuskinsi putiną, — tai lūpos manosios atvėsę
Bučiuos tau kvepiančias kasas.

Jau pradalgėm puriom tau lankos klosis,
Po kojom šienas bus trapus, —
Žiogelio smuiku svajonę tolimą smuikuosiu
Arti, po vystančiu lapu.

Nedrumsk širdies mintim apie kareivį,
Užpiltą tėviškės žeme.
Dabar — sudiev! Tebūna tau gerai vis,
Teneslegia skliautai žemi.

1941.VII.10 Iš rinkinio *Pakeleiviai*

NEŽINOMO TĖVO RAUDA

Sūnau! Tu lengvutis, mažytis,
Kaip mamai užmigęs ant skreito,
Suspėjai krauju nudažyti
Žemelę taip greitai, taip greitai — — —

Sūnau! Tau reikėtų pakilti,
Atmušti kalėjimo skląstį,
Paskiau į geltonąją smiltį
Dar mano senatvę užkasti — — —

Sūnau! Tu kaip mamos į lingę
Esi čia paguldomas žemėn — — —
Užgeso sapnai spindulingi,
Ilsėkis ramybėje, amen.

1948.X.10 Iš rinkinio *Pakeleiviai*

ENERGETIKOS GRĖSMĖ

Atkelta iš 3 psl.

getiniais ištekliais ir jų transportavimo vamzdiniais. Tai įgalintų Europą Vidurio Azijos ir Kaspijos jūros baseino energijos išteklius, kuriuos Rusija dabar tiesiog perpardavinėja, pirkti tiesiogiai iš juos išgaunančių šalių. Rusijos įsipareigojimas laikytis šių tarptautinių sutarčių atpigintų resursus, o kilus ginčams dėl kainų – neleistų Rusijai nutraukti tiekimo.

Energetinės grėsmės Lietuvos saugumui

Specifinės energetinio saugumo grėsmės Lietuvos saugumui išplaukia iš to, kad:

— Lietuvos elektros energijos sistema iki šiol tebėra priklausoma nuo Rusijos energetikos sistemos ir atskirta nuo Europos Sąjungos tinklų;

— Lietuvos elektros energijos perdavimo ir eksporto kontrolė tebeprisklaido Kremliaus įtakojamai Rusijos RAO JES;

— po IAE uždarymo 2009 m. palaipsniui didėsiantis nuosavų elektros energijos pajėgumų trūkumas gali padaryti Lietuvą labai priklausomą ir nuo elektros energijos importo iš Rusijos RAO JES diktuojamomis sąlygomis;

— Rusija tebeuoseleja interesus naudotis Kruonio HAE ir elektros perdavimo linijas kaip integralia savo elektros energijos eksporto infrastruktūros dalimi;

— Lietuvos energetikos sektorius labai priklausomas nuo „Gazprom“ tiekiamų ir sparčiai branginančių gamtinių dujų, atskirtas nuo Europos dujų tinklų ir neturi jokių tiekimo alternatyvų. Po naujojo Šiaurės Europos dujotiekio nutiesimo Baltijos jūros dugnu, pagrindiniai dujų tiekimo iš Rusijos į Europos gilumą srantai aplenks Lietuvą ir kitas Baltijos Valstybes ir iš Pietų, ir iš Šiaurės;

— tebėra žemas Lietuvos energetikos efektyvumas, prasta Lietuvos pastatų šiluminio ūkio būklė ir žymiai blogesni (iki kelių kartų) lyginamieji pastatų šiluminės energijos sąnaudų rodikliai, lyginant su Vakarų Europos ir Skandinavijos šalių rodikliais.

Energetinio ir nacionalinio saugumo stiprinimo uždaviniai

Gyvybinė Lietuvos saugumo reikmė ir strateginis jo stiprinimo uždavinys – su Europos Sąjungos pagalba panaikinti dėl buvusios aneksijos atsiradusią Lietuvos (kartu ir kitų Baltijos Valstybių) energetinę izoliaciją nuo Europos, integruoti Lietuvos elektros ir dujų tiekimo sistemas ir atitinkamas Europos sistemas ir padidinti Lietuvos energetinį saugumą iki bendro Europos Sąjungos saugumo lygio.

Iš šio bendrojo uždavinio ir poreikio eliminuoti ar bent kiek įmanoma sumažinti esamas grėsmes išplaukia išvestiniai europinio, regioninio ir nacionalinio lygmens uždaviniai. Dėl tems platumo ir laiko stokos trumpai paminėsime tik pačius svarbiausius.

Uždaviniai ES lygmenyje

Tarp Lietuvos uždavinių Europos Sąjungos lygmenyje paminėtini šie:

— aktyviai dalyvauti formuojant stiprią Europos Sąjungos energetikos politiką;

— dėti pastangas, kad dėl priešlaikinio IAE uždarymo atsirastis neigiamas poveikis Lietuvos energetikos sistemos balansui ir šaltinių struktūrai būtų kompensuotas greito Lietuvos elektros perdavimo tinklų sujungimo su ES tinklais projektais;

— pasiekti, kad Europos Komisijos rengiamame Europos Sąjungos prioritetinių projektų plane

būtų numatytos Lietuvos elektros ir dujotiekio tinklų jungtys su Lenkijos tinklais;

— siūlyti ES institucijoms, kad nekomerciniai jungčių projektai būtų ES dotuojami ir įgyvendinami kaip „greito starto“ projektai, o jų įgyvendinimo eiga būtų reguliariai svarstoma ES energetikos Taryboje.

Regioninio lygmens uždaviniai

Visos trys Baltijos Valstybės savo energijos tiekimo tinklų integraciją „į Europą“ gali įgyvendinti tik glaudžios kooperacijos sąlygomis. Lietuva turėtų veikti kaip „Baltijos valstybių variklis energetikos politikos srityje“.

Baltijos valstybių kooperaciją regione yra labai svarbi, tačiau nepakankama – ją reikia išplėtoti iki kooperacijos su Lenkija, nes pagrindinės Baltijos valstybių elektros ir dujų tinklų jungtys su Europos tinklais eis per Lenkiją. Lietuva ir Lenkija, turėdamos bendrus saugumo ir transatlantinės integracijos siekius, viena kitą laiko strategine partnere. Tačiau strateginė partnerystė energetikos srityje iki šiol atrodo esanti labiau Lietuvos, nei Lenkijos interesas. Dabartinė Lenkijos politinė vadovybė tokią partnerystę vertina palankiai. Su „P.K.N. Orlen“ atėjimu į Lietuvos naftos pramonės sektorių išsilyjant „Mažeikių nafta“ pirmasis žingsnis energetinės partnerystės link jau žengtas.

Baltijos Valstybių vyriausybės vadovai vasario mėnesį Trakuose pasirašė susitarimą dėl bendro dalyvavimo naujos regioninės atominės jėgainės statyboje. Lenkijos prisijungimas prie šio projekto būtų labai svarbus. Šį projektą reikėtų įgyvendinti kuo ankstesniais terminais kompleksiskai su elektros jungtimis ir Kruonio HAE integravimu į ES elektros energijos rinką. Lenkijos vadovybės pareiškimai apie galimą Lenkijos dalyvavimą naujos atominės jėgainės statyboje Lietuvoje atveria naujas perspektyvas Lietuvos – Lenkijos dialogui dėl realios kooperacijos elektros energetikoje.

Svarbiausias Lietuvos ir bendras Baltijos Valstybių uždavinys – kooperuojantis ir bendrai išsirūpinant įmanoma ES paramą pagaliau pastatyti vadinamąjį „elektros tiltą“ – elektros tinklų jungtis Kruonis–Elk–Matki ir Elk–Narew. Tam Lietuva galėtų panaudoti ir dalį Ignalinos AE uždarymui skirtų ES lėšų.

Be „elektros tilto“ su Lenkija, Baltijos Valstybių elektros tinklų integracijai į Europos tinklus yra reikalinga ir elektros energijos perdavimo jungtis tarp Lietuvos ir Švedijos (SWINDLIT). Tiesiant šią jungtį per Baltijos jūrą kartu reikia susitarti su skandinavais dėl elektros energijos perdavimo taisyklių suregulavimo ir rinkos taisyklių harmonizavimo su Skandinavijos energijos tiekimo erdve.

Elektros tinklų jungčių įrengimas sudarys sąlygas Baltijos valstybių elektros tiekimo sistemą pagaliau atskirti nuo Rusijos vieningos koordinavimo sistemos ir prisijunti prie Europos Elektros perdavimo koordinavimo sąjungos – UCTE (Union for the Coordination of Transmission of Electricity). Lietuva jau dabar turi imtis iniciatyvos dėl prisijungimo, susitarti su Latvija ir Estija ir kartu neatidėliotinai pateikti prašymus dėl narystės. Tik pateikus prašymus galės būti įsteigta ekspertų komisija, kuri parengtų studiją dėl prisijungimo sąlygų ir reikalingų įgyvendinti techninių priemonių, nuo kurių priklauso ir tarptinklinių jungčių techniniai sprendimai.

Šiuo metu su Europos Komisijos parama rengiama galimybių studija dėl ES ir Rusijos – NVS elektros perdavimo sistemų bendradarbiavimo. Lietuvai visiškai nepriimtina, kad šios studijos metuose Lietuvos ir kitų Baltijos Valstybių elektros sistemos būtų traktuojamos kaip Rusijos – NVS, o ne ES sistemos dalys. Reikėtų oficialiai kreiptis į UTCE ir Europos Komisiją, kad šioje studijoje Baltijos Valstybės iš Rusijos – NVS erdvės būtų iš-

skirtos. Tai, kad Ukraina ir Moldova prašymus dėl narystės UCTE jau yra padavusios ir jie su Europos Komisijos parama yra nagrinėjami, leidžia tikėtis, kad Komisijos parama dėl Baltijos Valstybių prisijungimo prie šios koordinavimo sąjungos bus.

Nors Latvijos Vyriausybė yra pareiškusios apie savo interesą įsirengti atšaką nuo statomo dujotiekio Baltijos jūros dugnu, Lietuvos Vyriausybė visai pagrįstai tokia idėja nesidomi įrengimu, nes tai nepadidintų dujų tiekimo patikimumo. Dėl tiekimo patikimumo reikėtų sujungti Lietuvos ir Lenkijos dujų tiekimo tinklus. Jeigu būtų įrengta jungtis tarp Kauno ir Balstogės regionuose praeinančių dujų vamzdinių, jos dėka Lietuva kartu su Latvija, iš dalies ir Estija, gytų dujų tiekimo alternatyvą iš Lenkijos dujų vamzdinių tinklo. Kadangi Lenkija vėl svarsto dujotiekio iš Norvegijos per Švediją tiesimo ir suskystintų dujų terminalo statybos klausimus, Lietuva turėtų domėtis šiais projektais kaip regioniniais. Tada atsirastų ir Lenkijos susidomėjimas dujotiekio tinklų jungties įrengimu. Reikia turėti omenyje ir tai, kad Lenkijos dujų tinklai anksčiau ar vėliau bus sujungti su Vokietijos ir Čekijos tinklais, kas suteiks priėjimą prie pagrindinių dujų srautų.

Lietuvos lygmens uždaviniai

Pagrindinis Lietuvos uždavinys – parengti iš principo naujos nacionalinės energetikos strategijos projektą, dėl jo pasiekti sutarimą ne vien tarp energetikos sferos veiksmų ir mokslininkų, bet platesnį nacionalinį politinį sutarimą, šį strateginį valstybės dokumentą priimti Seime ir kuo anksčiau įgyvendinti.

Naujojoje nacionalinėje energetikos strategijoje, lyginant su senąja, turėtų atsispindėti naujas strateginis mąstymas ir rasti nedviprasmiškos strateginės nuostatos bei konkretūs tikslai ir uždaviniai. Šiame dokumente reikėtų pagaliau atsikratyti mito apie Lietuvos elektros energetikos dvipusės integracijos į Rytų ir Vakarų sistemas privalumus, kuris praktiškai reiškia ne ką kita kaip susitaikymą su esama integracija į Rusijos sistemas. Strateginiame mąstyme reikėtų atsakyti ir techninio determinizmo, kai manoma, jog reikia daryti tik tai ir tiek, kiek leidžia iš praeities paveldėti priklausomos energetikos techniniai sprendimai, nesirūžtant jų keisti.

Pradinis naujos Nacionalinės energetikos strategijos projektas buvo parengtas žinybiniais pagrindais, jis dar nebuvo pateiktas platesniam viešam svarstymui ir turėtų būti iš esmės patobulintas. Pradiniame projekte daug kur atsispindėjo prisirišimas prie esamos padėties. Pakanka pasakyti, kad jame siūloma strateginė nuostata, jog Lietuvos ateities energetika ir toliau bus integruota į Rytų ir Vakarų sistemas – cituoju: „integruota į Vakarų Europos, Skandinavijos šalių ir Rytų energetikos sistemas“. Matyt todėl stokojama ryžto dėl prisijungimo prie UCTE, apie ką kalbėta anksčiau ir kas tikrai yra strateginės reikšmės uždavinys. Nevertėtų toliau ieškoti argumentų, kad įrodžius kodėl to negalima daryti, bet pavesti specialistams parengti sprendimus kaip tai kuo greičiau padaryti.

Visi gerai prisimename, kad anksčiau kai kurie veikėjai vietoje integracijos į Vakarų Lietuvai siūlė dvipusės integracijos – „tilto tarp Rytų ir Vakarų“ – alternatyvą. Tačiau integraciją į Vakarų Lietuvą jau yra pasirinkusi. Todėl ir naujojoje energetikos strategijoje turėtų būti išryškintas pagrindinis strateginis tikslas – Lietuvos energetikos sistemą įmanomai ankstesniais terminais ir kompleksiskai integruoti į Europos Sąjungos energetikos sistemas. Strategija turėtų numatyti reikalingus principinius sprendimus tam tikslui pasiekti. Kartu su naująja strategija reikėtų parengti jos įgyvendinimui reikalingų valstybės bei energetikos institucijų konkrečių veiksmų planą.

Tik įgyvendinusi tokią strategiją ir integruvusi savo energetikos sistemas į atitinkamas Europos sistemas, Lietuva iš esmės bus užbaigusi savo integraciją į Vakarų struktūras. ♦

ALGIMANTAS KEZYS – „ATSARGINĖS LIETUVOS” ŽMOGUS:

Nauja fotografijų paroda, knyga ir kinofilmai Lietuvos Nacionalinėje bibliotekoje

VYTAUTAS GOCENTAS

Vilniečio dailininko Romano Borisovo dokumentinės akvarelės paroda „Išeinantys Rytprūsiai” atidarymo dieną (rugsėjo 9 d.) į Pasaulio lietuvių centre (Lemont, Illinois) veikiančią Lietuvių dailės muziejų (direktorė Dalia Šlenienė) sugūžėjo Čikagos ir apylinkių „atsarginės Lietuvos” žmonės. Čia ir vėl sutikome mūsų kraštiečių Algimantą Kezį, guviai besisukiojantį tarp parodos svečių ir besidairantį į istorinės Prūsijos paveldą liudijantią parodą. A. Kezys abiem svečiams padovanojo po fotografijų albumą. Šių eilučių autoriui teko „Loyola University Press” išleistas Cityscapes (Chicago, 1988) albumas su asmeniškumu įrašais.

Kiek vėliau fotografą sutikome Arvydo Renekro Amerikos Lietuvių televizijoje – Algimantas ruošėsi vėl keliauti į Lietuvą, kur jau veikė nauja jo fotografijų paroda, o į kelionę norėjo įsidėti ne tik neseniai išleistos knygos vienintelį egzempliorių, bet ir savųjų meniškai dokumentinių filmų retrospektivą (DVD formatas, 1970-1984 m.), o taipgi 16-os milimetrų juostą „Statyba” (1973 m.), kurioje užfiksuota Jaunimo centro naujų namų pamatų, pastolių ir žmonių „muzikinė simfonija”.

Tiek Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje, tiek ir kitur, 2005-iais A. Kezys ekspozavo „Tūkstantmečio parkas” fotografijų ciklą, skirtą Čikagos jaukiam viešos koncertinės estrados ir neomodernistinių skulptūrų kampeliui.

Nauja Algimanto Kezio paroda

Jis ir vėl Lietuvoje – spalio 4 d. Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje autorius susitiko su skaitytojais ir bibliotekos darbuotojais. Parodos kuratorė labai taikliai apibūdino autoriaus fotoaparatu sustabdytus Vilniaus, Kauno architektūrinių peizažų motyvus: dažnai ir nepastebime viso to, ką fotografuoja Algimantas Kezys, bet po to kyla noras dar ir dar kartą įsižiūrėti, atrasti žavesio priežastį. Parodos atidaryme kalbėjo fotomeno žinovas Skirmantas Valiulis ir profesorius bei rašytojas Kazys Almenas – abu šiltai reiškė savo dėkingumą autoriui.

Parodos sutiktuvių pabaigoje A. Kezys perskaitė naujausioje knygoje paskelbtus prisiminimus. Susitikimas tęsėsi – parodos lankytojai vaišinosi, vartė vienintelį knygos egzempliorių, dairėsi į eksponuojamas fotografijas, galėjo įsigyti už simbolinę kainą autoriaus kūrybos „vaisių” – fotografijų reprodukcijų, knygų, pasikalbėti su menininku, gauti autografą.

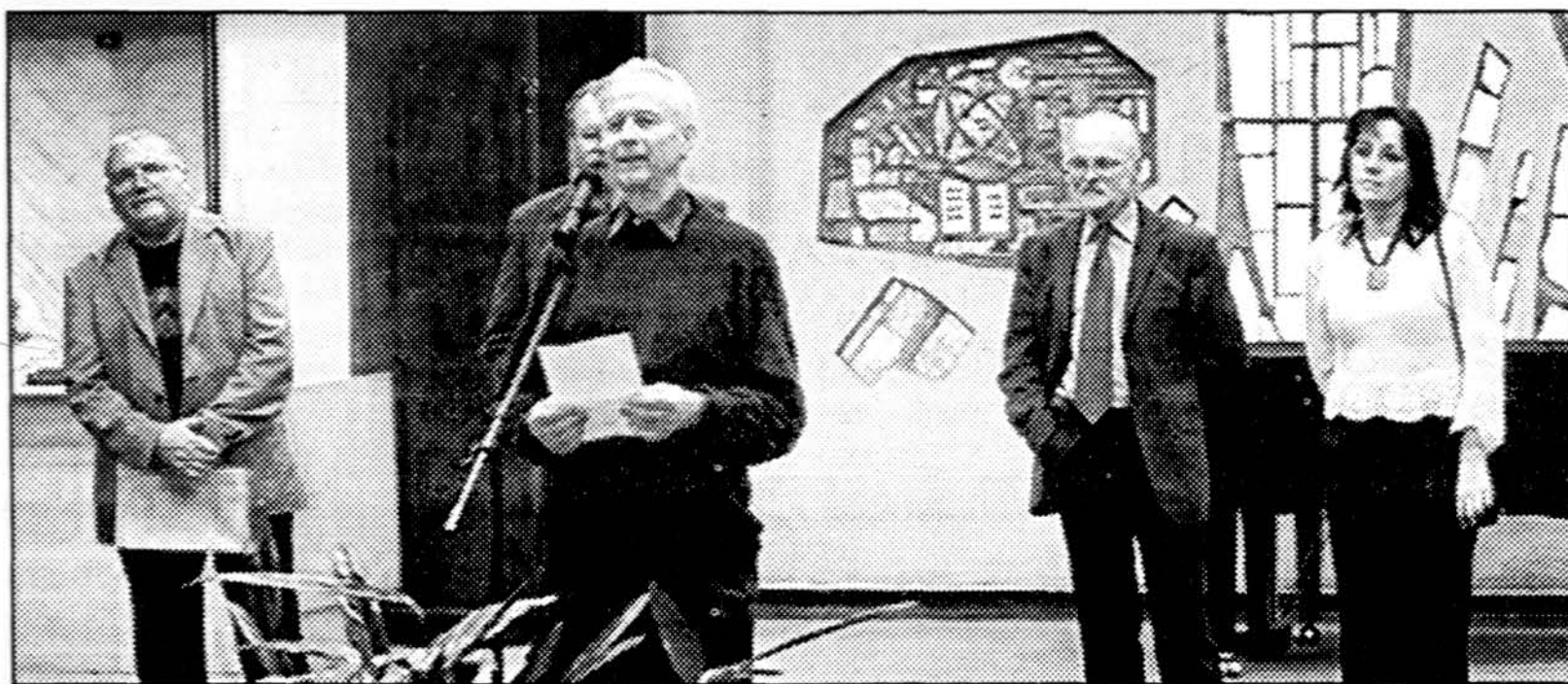
Antroji vakaro dalis tęsėsi konferencijų salėje. Čia buvo rodomi autoriaus kinofilmai, kalbėjo jų kūrėjas. Be kitų komentarų pats klausė ir atsakė – kodėl 1984-aisiais baigiau kinodokumentininko „karjerą”?

– Tuomet atsirado videotechnika. Nenorėjau vėl „bristi” į naujus vandenius, išmėginti naują technologiją, – kukliai prisipažino A. Kezys, gausiai į peržiūrą susirinkusiems žiūrovams. Lietuvos kinodokumentininkas Zacharijus Putilovas, kuris jau išmėgino ir video bei skaitmeninę kinotechniką, peržiūros pabaigoje dėkojo už sėkmingą kolegų kūrybą – jam žintas egzilio kultūros ir kasdienos gyvenimas, iškilių inteligentų portretai.

Tai būdinga ir Z. Putilovui, kuris tęsia dailininko Romano Borisovo gyvenimo ir kūrybos filmavimus, pokalbius. Labai laukė parvežant iš Čikagos ir Arvydo Renekro nufilmuotų akvarelių parodos „Išeinantys Rytprūsiai” akimirkų, o taip pat ir interviu su dailininku. Jis jau ne kartą prisipažino, kad vis negali prasismelkti į kūrėjo minčių ir pergyvenimų kerteles, į kūrybos laboratoriją... Gal dabar bus priartėta? Žinia, iš toliau, iš šono dažnai ir geriau matosi, ir kalbinti sekasi.

Algimanto Kezio gyvenimas, fotopasaulis

Autoriaus bibliografai knygos *Retrospektiva* viršelyje pažymi gyvenimo ir kūrybos momentus: „Algimantas Kezys gimė 1928 m. Vilkaviškio ap-

Algimantas Kezys kalba jo parodos atidaryme ir knygos pristatyme spalio 4 d. Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekos galerijoje Vilniuje. Jo kairėje – menotyrininkas Skirmantas Valiulis, už Kezio – Kazys Almenas, dešinėje – programos vedantis, šalia jo – kuratorė Sandra Kuliešienė.

skrityje, Vištytyje. Pradžios mokyklą pradėjo lankyti Kybartuose, baigė Vilniuje. Prieš šeima pasitraukiant į vakarus 1944 metais, jis buvo baigęs Vilniaus III gimnazijos penkias klases. Gimnazijos baigimo atestatą 1949 m. įsigijo Diepholzo lietuvių gimnazijoje. Atvykęs 1950 m. į Jungtines Amerikos valstybes, įstojo į Jėzuitų ordiną ir 1961 m. buvo įšventintas kunigu. Priklausydamas lietuvių jėzuitų provincijai, jis darbavosi tarp lietuvių Čikagoje ir kituose Amerikos miestuose. Čikagoje įsteigė Lietuvių fotoarchyvą, Amerikos lietuvių bibliotekos leidyklą, keletą metų vadovavo Jaunimo centrui Čikagoje, redagavo ir leido knygas bei fotoalbumus”.

Domėjimasis fotografija prasideda apie 1958 metus, kuomet jam buvo trisdešimt metų ir studijavo universitete. Tėvas studijų baigimo proga padovanojo fotoaparata. 1961 m., kaip jau minėta, pažymėti kunigystės tarnybos pradžia. 1963-ieji yra pirmojo viešo parodinio akto metai, o 1964-iais jau surengta personalinė fotografijų paroda Čikagos Čiurlionio galerijoje, vėliau kituose lietuvių telkiniuose. Sėkmė lydėjo ir 1965 m. A. Kezys pakviečiamas eksponuoti savo darbus Čikagos Meno institute, o po to ir kituose žymesniuose meno centruose Amerikoje, Europoje ar net ir Tolimuosiuose Rytuose.

1980 m. A. Kezys Čikagoje įsteigė galeriją, kuri rengė lietuvių meno parodas, leido katalogus ir puoselėjo lietuvių meną amerikiečiams. Teko susipažinti su išsamiau, paties autoriaus sudarytu ar redaguotu, veikalų sąrašą apie Amerikos lietuvių veiklą, kūrybą, parodas. Jis taip pat pasirūpino ir daugumos jų išleidimu, nes ne visi galėjo pasidžiaugti tokia sėkme – A. Kezio fotografijų albumų leidybą nuolatos globojo Loyola universiteto leidykla Čikagoje.

Minėtina ir dar viena A. Kezio veiklos sritis – jis dalyvauja Amerikos lietuvių spaudoje, skelbdamas meno parodų bei knygų recenzijas. Tačiau mintimis vis grįžta prie esminio sumanymo – būti

na kaupti egzilio foto ir kino archyvą, jį perduoti Lietuvai. Pokalbiuose A. Kezys nuolatos pastebi, kad dar daug kinofiksacijos medžiagos yra pasklidę išeivių namų archyvuose, kad visa tai galėtų pasitarnauti išeivijos gyvenimo ir veiklos paveldo išsaugojimui, tyrinėjimui.

Tai jau naujų technologijų pritaikymo sritis, jaunų žmonių rankų ir pastangų reikalingi darbai, nes menininkas vis primena, kad jam jau greit aštuoniasdešimt, o dar taip norėtųsi pasitarnauti Lietuvai, jos kultūrai, žmonėms.

Ir jo pastaroji knyga *Lithuania. Kezys* (Chicago, 2006) yra tos meilės Lietuvai pagal Algimantą Kezį liudijimas. Žinoma, autorius atnaujina savo ieškojimų technologijas, pasitelkia kompiuterinę fotografijų „redagavimą”, spalvų dermes, kurios naujai atveria statinius, jų fragmentus, skulptūras – nuo viduramžių gotikos iki XXI amžiaus lietuviškųjų dangoraižių. Jo kūryboje nuolatos dalyvauja naujovių paieškos momentas, atsiskleidžiantis vis kitais, netikėtais minčiais ir regėjimui rezultatais.

Retrospektivos fotoalbumo pabaigoje (Vietoje epilogo, arba gairės ateičiai – p. 326), autorius prisipažįsta: „(...) nutariau išmėginti savo pajėgumą kurti dvigubas ar daugialypes fotografijų kompozicijas. Montažuodamas kelis vaizdus, siekiu sukurti tikrovės simbolį, alegoriją ar metaforą, kaip kad daroma siurrealistiniame mene. Esu išleidęs jau du tokių kompozicijų katalogus – Doubleprints (Dvigubos kompozicijos) ir Caged-In (Narve).

(...) Fotografijos menas irgi turėtų rūpintis ne vien per objektyvą matomų įvykių dokumentacija, bet ir subjektyvia vaizdo interpretacija, nevenigiant tą vaizdą paspalvinti fotografuojančio asmens jausmais bei pasąmoniniais niuansais”.

Algimantas Kezys – kūrybingas „atsarginės Lietuvos” žmogus, kuriam norisi palinkėti ir tolimesnės sėkmės, ir svajonių, ir bendraminčių meilės – dar daug neatlikta, bet visa tai sumanyta tik mūsų Lietuvos kultūros garbei. ♦

Dalis tautiečių, atvykusių į A. Kezio fotografijų parodos atidarymą Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje Vilniuje. Tarp lankytojų – buvęs čikagietis, *Draugo* bendradarbis Leonas Narbutis.